

Jašek, Antonín

K sociálním názorům Jaroslava Kříženeckého

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1972, vol. 21, iss. B19, pp. [71]-78

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106262>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ANTONÍN JAŠEK

K SOCIÁLNÍM NÁZORŮM JAROSLAVA KŘÍŽENECKÉHO

Jméno doc. dr. Jaroslava Kříženeckého, DrSc., je nerozlučně spjato s nedávnou historií české i slovenské biologie. Obzvláště výrazně zasáhl pak do života brněnských vysokých škol a jiných vědeckých institucí.¹

Převážnou část svých prací věnoval otázkám biologickým, je však znám brněnské veřejnosti také mnoha studii pedagogickými, osvětovými, filosofickými a zvláště sociologickými.² Ale i v nich myslí J. Kříženecký především jako biolog.

Je nepochybné, že jeho sociální názory byly silně ovlivněny biologizujícími sociálními teoriemi z konce minulého století, které ještě na počátku století dvacátého byly dosti aktuální. Biologie se díky rozpracovanosti svých teoretických základů, zvláště vývojové teorie, stala všeobecně uznávanou vědou a ovlivnila myšlení celé řady sociologů a filosofů — H. Spencerem počínaje a sociálními darwinisty konče. Kříženecký je sice stržen tímto myšlenkovým proudem, ale distancuje se od extrémních názorů sociálního darwinismu, zvláště od jeho rasistických modifikací. Je zapřisáhlým odpůrcem rasistických teorií, to jest učení o trvalém rozdělení společnosti na vyšší a nižší rasy na základě organického původu, neboť jeho sociální názory byly utvářeny také pod silným tlakem osvětového rodinného prostředí, pod vlivem buržoazně demokratických idejí a silných liberálně idealistických tendencí ve filosofii po první světové válce.

Naivně demokratický a biologický základ jeho sociálních názorů našel své nejuplněji vyjádření v pozdějších studiích, v nichž se snaží dokázat neúnosnost fundamentální teze sociálního darwinismu, že boj o život je základním a hlavním biologickým i společenským zákonem.

Naprostá většina sociálních názorů J. Kříženeckého nese biologický podtext, některé dokonce přímo vyplývají z biologických teorií. Zvláště výrazně byly sociální názory Kříženeckého ovlivněny jeho nadšením pro teorii dědičnosti získaných vlastností a teorii adekvátního přizpůsobování se organismů změnám prostředí. Obě uvedené teorie se ostatně staly východiskem většiny „biologických sociologií“,³ které odmítaly přijmout Darwinův princip přírodního výběru

¹ J. Kříženecký působil na Vysoké škole zemědělské, na Vysokém učení technickém, na lékařské a přírodovědecké fakultě brněnské university a ve Výzkumném ústavu zootechnickém v Brně.

² Jeho bibliografie čítá kolem šesti set titulů. Srovnej: V. Orel: *Jaroslav Kříženecký — badatel a učitel*, Časopis Moravského muzea, Acta musei Moraviae, L 1965, Vědy přírodní.

³ Termín J. Kříženeckého, který používá hlavně ve studii *K Chalupného „Sociologii“*, Ruch filosofický 1920, č. 1.

a boje o život za základ společenského vývoje. Velký příklad měl Kříženecký v sociologii H. Spencera, u nás v pracích L. Haškovce, ale především v sociální teorii E. Chalupného o vnějších a vnitřních přírodních činitelích společenského vývoje.

J. Kříženecký však na rozdíl od E. Chalupného, který jako sociolog hledá odpověď na některé otázky své vědy v obecných biologických teoriích, klade jednoznačně organické zákonitosti nad sociální, neuvažuje příliš o jiných než biologických základech společenského vývoje. Uvedený teoretický postoj se ovšem projevil také v metodologických postupech jeho sociálních studií. J. Kříženecký se vždy snaží dokázat především svoje biologické názory a jejich aplikaci na sociální poměry už nevěnuje přílišnou pozornost. Proto jsou jeho společenské názory nejen nesprávné, ale často také naivní a absurdní. Studium podobných prací považujeme však přesto za prospěšné. Pomáhá totiž poznávat kořeny idealistického vysvětlování společenských procesů, ukazuje, které vlivy brání přijetí marxistického výkladu vývoje společnosti v určitých sociálních vrstvách apod.

Rekli jsme již, že sociální názory J. Kříženeckého ovlivnila nejvýrazněji teorie dědičnosti získaných vlastností. Základ jeho teorie dědičnosti získaných vlastností nevyplýval z výsledků vlastních empirických zkoumání, ale byl logicky vyvozen z pevných teoretických východisek, která J. Kříženecký převzal od svého učitele V. Růžičky, rakouského zoologa P. Kammerera a dalších. Máme na mysli tato dvě východiska, která spolu ostatně souvisí: 1. Podstatou dědičnosti je povaha celkového metabolismu organismu. 2. Živý organismus je jednotný celek, v němž změna jedné části vždy vyvolává změnu částí jiných. To znamená, že má-li dojít k dědičné změně druhu, musí se změnit biochemická konstituce plasmatu, z něhož vznikají zárodečné buňky. Dědičnost je tedy založena na vnitřní kvalitě živé hmoty. Utváření vnitřní konstituce plasmatu se děje prostřednictvím asimilace a disimilace. A tato konstituce je příčinou toho, že se plasma udržuje ve stejné skladbě a že se vyvíjí po předem dané dráze, přesto, že přijímané látky jsou různé. Mají-li se potom změnit kvality (znaky) organismu, musí se nejprve změnit konstituce živé hmoty organismu — „každé vnější změně organismu musí nezbytně býti základem změna jejího biochemismu“.⁴ V běžných konstantních podmínkách, říká Kříženecký, k takovým změnám nedochází. Ale při změně podmínek se pevnost, setrvačnost organismu zviklá a konstituce se mění. A protože se nikdy nemění některá vlastnost organismu sama o sobě, ale vždy se mění vlastně celý organismus, dochází tím nutně k dědění získaných vlastností.

J. Kříženecký přiřazoval dědičnost získaných vlastností k evolucionismu, který byl pro něho jako pro většinu jeho vrstevníků na rozhraní devatenáctého a dvacátého století synonymem pokroku a demokracie. Jak již bylo řečeno, je zapříčiněným odpůrcem rasistických teorií. Říká, že rasové teoretici odmítají teorii dědičnosti získaných vlastností, neboť potřebují mít rasu nezávislou na prostředí přírodním i sociálním. Také přívrženci aristokratického, sekcionistického sociálního názoru jsou téměř vždy odpůrci dědičnosti získaných vlastností.⁵

Kříženecký si dále uvědomoval, co by znamenalo odhalení mechanismu předá-

⁴ J. Kříženecký, *Otázka dědičnosti získaných vlastností*, Praha 1924, str. 9.

⁵ J. Kříženecký, *O křížení mezi různými druhy (bastardace)*. Zvláštní otisk z *Vědy přírodní*, roč. III, 1929.

vání získaných znaků z rodičů na děti pro užité biologické vědy, především pro zemědělství a medicínu, ale také pro eugeniku a pro řešení některých sociálních problémů. Možnost přímého ovlivnění dědičného procesu působením vnějších vlivů byla vždy velmi lákavá, protože slibovala velký a rychlý úspěch.⁶ Přesto, že považuje otázku dědění či nedědění získaných vlastností za výlučně biologickou, poukazuje také na její aspekt sociologický, neboť tato se dotýká vývoje a změny organismů vůbec, tedy i člověka. Ve dvacátých letech, kdy soustřeďuje Kříženecký svoji sociologickou aktivitu především v ohnisku eugenickém, stává se pro něho teorie dědičnosti získaných vlastností úhelným kamenem jeho sociálních názorů. Vychází z předpokladu, že jde-li eugenice o zdravé potomstvo, musí se ptát, jaký význam mají vlastnosti nabyté rodiči pro jejich potomky, přenáší-li se na ně či ne, zda je možné zlepšení jejich vlastností, přenáší-li se poruchy a méněcennost rodičů na potomky a podobně. Není-li dědičnosti získaných vlastností, jsou podle názoru J. Kříženeckého všechny naše tělovýchovné, sociální, kulturní a jiné snahy zcela zbytečné.

Z toho důvodu vystupuje zásadně proti jednostrannému pojetí eugeniky pouze jako selektivního výběru schopných jedinců. Říká, že představa o eugenice jako o cílevědomém „chovu lidí“ je nesprávná. Tyto snahy sice patří do eugeniky, ale tvoří pouze její nepatrnou část. Cílem eugenických snah musí být sociálně biologická zdatnost lidské společnosti i každého jedince — je to tedy hlavně péče o zdraví člověka i lidstva. „O tuto biologickou zdatnost člověka a lidské společnosti dlužno ovšem pečovat i ve vztahu k potřebám a poměrům života sociálního.“⁷ Zájem eugeniky nemůže tedy končit oplozením vajíčka, ale musí být zaměřen na celý vývoj jedince až do jeho pohlavní vyspělosti — a potom začíná znovu.

Vedle péče o vnitřní činitele se tedy eugenice jedná také o vnější vývojové činitele. „Eugenický význam příznivých životních podmínek záleží v tom, že znamenají nejpriznivější stav vnějších činitelů při vývoji potomstva, tedy kladný vliv na vnější kvality.“⁸ Mezi nejzávažnější vnější podmínky eugenické zařazuje množství a kvalitu potravy, bydlení, tělesnou výchovu, péči o kojence a matky, populační politiku, boj proti alkoholismu a pohlavním chorobám, atd. Eugenické snahy J. Kříženeckého jsou především snahami pozitivními. Uvědomuje si ovšem, že pozitivní eugenika může dosáhnout nějakého úspěchu jenom tehdy, budou-li vnější životní podmínky lidí upravovány a organizovány vědecky, jinak řečeno, bude-li mít společnost zájem na vytvoření optimálních podmínek pro život lidí, bude-li k tomu mít politické a ekonomické možnosti.

Tyto úvahy dovedly Kříženeckého i k zamýšlení nad sociálním uspořádáním společnosti. Nesouhlas s tzv. rasovou hygienou (v podstatě německou), kterou J. Kříženecký jednoznačně spojuje s aristokratickými, nedemokratickými společenskými pořádky, rozhodl do značné míry o jeho sympatiích k socialismu jako sociálnímu řádu. J. Kříženecký sympatizuje se socialismem, neboť se domnívá, že tato forma organizace společnosti nejlépe odpovídá intencím pozitivní eugeniky, že může nejuplněji prosadit a zabezpečit tyto snahy. Neboť eugenika, říká Kříženecký, stejně jako socialismus znamená snahu po vědeckém upravení

⁶ Na nebezpečí opojení z lehkého úspěchu ho však upozorňoval i profesor E. Babák. E. Babák, *Biologické listy*, IV., 1915, str. 271—277.

⁷ J. Kříženecký, *Kapitoly o eugenice*, Praha 1922, str. 11.

⁸ Tamtéž, str. 34.

lidského života, po vědecky založené organizaci lidských činů a sice po organizaci zabezpečující celou společnost. Z tohoto hlediska spadá eugenika do myšlenkového rámce socialismu, je vlastně jeho součástí.

Je ovšem třeba říci, že Kříženeckého pojetí socialismu je značně zjednodušené. Nesouhlasí s Marxovou teorií socialismu, protože přejal od Ch. Adlera a jiných tvrzení, že marxismus zúžuje socialismus pouze na otázky ekonomické. „Jestliže dnes neuznáváme Marxova historického materialismu, pak jest logickým, když nezůstaneme se socialismem na činnostech hospodářských, nýbrž budeme jej aplikovat též na ostatní činnosti, které dnes stavíme činnostem hospodářským jako rovnocenné, respektive jako nadřazené.“⁹ J. Kříženecký se, jak zřejmo, přiklání k „osvícenskému“, sociálně demokratickému pojetí socialismu, nezamýšlí se nad příčinami sociálních nerovností, nezajímají ho třídní aspekty socialismu, antagonismus mezi třídou buržoazie a proletariátem, atd. Proto mu nejlépe vyhovuje sociálně demokratický model socialismu, který si ještě vylepšuje některými idejemi Saint Simona, Blanciho, atd. Kříženecký neprosazuje tento model socialismu, socialismus jako společenský řád ho zajímá proto, že v něm vidí moderní teorii organizace společnosti, teorii, která je založena na vědeckém základě a je proto mimořádně vhodným rámem pro vřazení eugenického hnutí do základních sociálních činností nové doby. Základní cíle eugeniky a socialismu jsou stejné, říká Kříženecký, je to prospěch společnosti. Eugenika by proto měla státi na jednom z předních míst, případně na prvním místě zájmů socialistické politiky.¹⁰ Ale, stěžuje si dále J. Kříženecký, tento socialistický základ eugeniky není chápán; ani jediný z eugenických pracovníků si ho neuvědomil. I socialismus se však staví k eugenice cize a odmítavě. Příčina je především v teorii a praxi německé rasové hygieny, která je vysloveně aristokratická, sekcionistická a protihumanistická. Učení rasové hygieny postavené na Darwinově „boji o život“, je zásadně protikladné socialismu. Proto je pochopitelné, říká Kříženecký, že pokud kde byla eugenika propagována pod vlivem německé rasové hygieny, nemohla vzbudit sympatie socialistů. Moderní eugenika však odmítá teorii i praxi rasové hygieny a to zvláště v těch bodech, v nichž se dostávala do rozporu se socialismem.

J. Kříženecký zůstává tedy i v těchto otázkách především biologem. Jeho sociální názory jsou do značné míry formovány pod tlakem potřeb rozvoje biologických věd. Jsme si pochopitelně vědomi, že zde působily i jiné vlivy, například rodinná výchova a tradice, národní povědomí, atd., ale nadšení pro biologické vědy vystupuje v jeho pracích jako činitel nejvýznamnější.

Tento rys se samozřejmě projevuje i v jeho nejznámější sociologické studii „Boj o život a dohoda k životu“.¹¹ Kříženecký publikuje tuto práci na počátku druhé světové války — v roce 1940. Jeho sociální názory prodělaly určitý vývoj, protože se zabýval studiem sociologických spisů (zvláště T. G. Masaryk a E. Chalupný), podstatně se také změnilы od dob jeho eugenického snažení vnitřní i vnější sociálně ekonomické a politické podmínky, mění se i některé jeho názory obecně biologické. Stále více se přiklání k mendelismu, teorii dědičnosti získaných vlastností postupně opouští či jí v nejlepším případě nepřikládá výjimečnou důležitost. Jeho práce „Boj o život a dohoda k životu“ i další studie se

⁹ Tamtéž, str. 166.

¹⁰ Tamtéž, str. 175.

¹¹ J. Kříženecký, *Boj o život a dohoda k životu*, Praha 1940.

sociální problematikou tohoto období¹² mají v podtextu především protest proti rasové hygieně, kterou německý rasismus převzal do svého ideologického systému.

J. Kříženecký, který ostře vystupoval proti této antihumánní rasistické teorii již ve dvacátých letech, bojuje proti ní v mezích možnosti i v této době. Základ jeho sociálních názorů je mylný, Kříženecký i nyní odmítá třídní rozdělení světa a z něho vyplývající existenci třídního boje, proklamuje utopistickou ideu, vzájemně pomoci a spolupráce mezi lidmi, i zastaralý princip biologizace společenských vztahů. A přece nelze jeho názorům upřít určitou pozitivní roli, kterou ve své době sehrály. Jeho studie, které zřejmě shodou různých náhod proklouzly nacistickou cenzúrou, byly poměrně hodně rozšířeny v českých intelektuálních kruzích a byly chápány jako teoretický protest proti nacistické ideologii i praxi. Zvláště proti německému rasismu a jeho důsledkům. Práce „Boj o život a dohoda k životu“, o níž jsme se již zmínili, je sice neadresnou, ale přitom zcela zjevnou kritikou fašistického zdůvodňování nerovnosti mezi národy, morální oprávněností válek atd.

Tato studie je snad nejtypičtějším příkladem toho, jak silně bylo vědomí Kříženeckého ovlivněno biologií. Podstata sociálních procesů je podle jeho názoru jednoznačně biologická, vůbec neuvazuje o tom, že vývoj společnosti je řízen specifickými sociálními zákonitostmi, že biologické zákonitosti jsou jim podřízeny. Naopak, vychází z předpokladu, že sociální zákonitosti musí vyplývat ze zákonitostí biologických. Proto hledá podstatu takových jevů jako je láska, cit, humanita apod. v biologických základech lidské společnosti. Darwinův princip boje o život, říká Kříženecký, je v rozporu s morálkou, protože vychází z přísného individualismu každého tvora. Přitom, vyvozuje dále, existence organizovaných zvířecích společností svědčí o zvláštním sociálním pudu, jenž vede individua téhož druhu k soužití. Vytvoření společnosti je výrazem společenského pudu. Uvnitř společenstva nacházíme vzájemnost, solidaritu a vzájemnou pomoc. Pokud existuje boj, je to především boj mezi druhy, uvnitř druhů existuje spíše snášenlivost. Tedy láska a vzájemnost není typická pro lidskou společnost, sociální citění existuje i v přírodě a je vlastní životu vůbec.

Tento názor převzal zřejmě J. Kříženecký od anarchistického spisovatele P. Kropotkina, jehož koncepce dějin, založená na ideji abstraktní vzájemné pomoci mezi lidmi,¹³ byla v té době v intelektuálních kruzích značně populární. Jak silně působily Kropotkinovy ideje na sociální názory Kříženeckého si uvědomíme, srovnáme-li „Boj o život a dohodu k životu“ s Kropotkinovou „Anarchistickou morálkou“ a zvláště s „Gegenseitige Hilfe in der Tier- und Menschenwelt“.¹⁴ Idea vzájemné pomoci, dokumentovaná rozsáhlými biologickými i sociologickými materiály, výborně zapadala do sociologických koncepcí J. Kříženeckého. Jeho redukce sociálních zákonitostí na zákonitosti biologické byla velmi blízká redukcionismu P. Kropotkina. Oba totiž biologické zákonitosti antropomorfizují, upravují je tak, aby redukce vyšší (sociální) úrovně zákonitostí na nižší (biologickou) nebyla násilná, aby neodporovala logickým pravidlům dů-

¹² Například *Dědičnost a škola*, Ústřední učitelství nakladatelství, Brno 1941; *Duševní vlastnosti a dědičnost*, Komenský 69, 1942 a další.

¹³ Srovnej J. Kříženecký, *Boj o život a dohoda k životu*, Praha 1940, kap. III.

¹⁴ P. Kropotkin: *Anarchistická morálka*, Praha 1919; *Gegenseitige Hilfe in der Tier- und Menschenwelt*, Leipzig, 1920.

kazu. Důsledkem těchto operací je ovšem určitá vulgarizace některých principů biologie, zvláště principu přírodního výběru, který oba považují za základní příčinu nesprávného vysvětlení organické přírody, ale hlavně společnosti. Proto Kropotkin zformuloval dokonce jakýsi základní „zákon vzájemné pomoci“, který působí ve všech zvířecích rodech a druzích, ve společnostech barbarů, ve středověkých městech i v nové době, jenž měl být jakousi protívahou zákona přírodního výběru a boje o život. „V každé živočišné společnosti je solidarita přírodním zákonem (všeobecným faktem) nekonečně důležitějším než onen boj o život, ježž nám měšťáci vychvalují ve všech tóninách, aby nás mohli lépe ohlupovat“ . . . . . „budeme moci s nadbytkem důkazů ukázati, kterak ve světě živočišném i lidském jest tento zákon vzájemné pomoci zákonem lidského pokroku a kterak vzájemná pomoc jakož i odvaha a individuální iniciativa, jež z ní vyplývají, zajišťují vítězství tomu druhu, jenž nejlépe jej praktikuje.“¹⁵ Podobně i Kříženecký mluví o všeobecném zákonu života. „Má tedy humanita a sociální etika své kořeny v samotné přírodě, jest výrazem zákona vládnoucího životu vůbec.“¹⁶

Podle jeho názoru je elementárním projevem života nejen boj, ale také vzájemnost. V přírodě potom nalézáme dvě základní formy vzájemnosti, to jest sdružování individuí stejného druhu a soužití individuí různých druhů. Prvou formu Kříženecký nazval „sociosou“, druhé ponechává tradiční název „symbiosa“. Při „sociaci“ se výkon zvyšuje počtem jedinců, při „symbióze“ se jedinci funkčně doplňují.

Vzájemnost, která stojí v „sociose“ proti boji o život, vytváří spojením individuálních sil jakousi „dohodu k životu“ podle hesla „já tobě, ty mně“. Efektivnost této dohody je potom tím větší, čím více jedinců se na spojení dohodne. Ovšem podmínkou je, aby všichni pracovali. Proto heslo „kdo nepracuje, ať nejí“ je biologicky oprávněné, je to imperativ životních zákonů. Také „symbióza“ má svůj protějšek, říká dále J. Kříženecký, ve společenské organizaci. Je to optimální vztah vzájemné závislosti a spojitosti živých bytostí, uschopňuje je k výkonům, jichž by jedinec sám o sobě nebyl schopen. Ovšem musí být rovnost výhod. Jakmile převládnu výhodou jednoho z partnerů, mění se „symbióza“ v parazitismus. Ekvivalence symbiotického poměru se jeví v lidské společnosti v podobě spravedlnosti. Sociální spravedlnost je podle J. Kříženeckého taková organizace společnosti, kde každý dává co dát může, a nikdo od něho nežadá nic přes tuto hranici. Vykořisťování jedněch druhými je porušení principu „symbiosy“ ve společnosti, je to porušení rovnosti výhod, čili je to sociální forma parazitismu. Proto, říká Kříženecký, snaha po spravedlnosti, odpor proti vykořisťování, nemají jen povahu mravní, ale jsou výrazem všeho živého k dohodě k životu, jsou založeny biologicky.

Z toho vyplývá, že ani jisté obětování se, jistá ústupnost, dohoda, není ničím protizivotním. „Ve sporu individualismu proti socialismu staví se pak tyto zkušenosti ve prospěch socialismu.“¹⁷ Podstata všech sociálních jevů i společenského pokroku je podle názoru J. Kříženeckého biologická. Z výše uvedených pohnutek sice odmítá uznat biologický princip boje o život a princip přírodního výběru za základní a jediný princip společenského vývoje, nahrazuje jej však jiným biolo-

¹⁵ P. Kropotkin, *Anarchistická morálka*, str. 37–38.

¹⁶ J. Kříženecký, *Boj o život a dohoda k životu*, str. 23.

gickým principem — vzájemnou pomocí —, jemuž přisuzuje neomezenou platnost v rovině organické i sociální.

Kříženeckého pojetí lidských dějin tedy vyplývá z živelného, přírodovědeckého materialismu, jehož jednostranná omezenost mu nejen nedovolila pochopit skutečnou příčinu vývoje společnosti, ale v podstatě ho dovedla až k subjektivně idealistickému vysvětlování společenských procesů. Kříženecký nepochopil, že biologické zákonitosti, které umožňují existenci a vývoj člověka od biologického druhu, mají pouze druhořadý, zprostředkovaný vliv na existenci a vývoj společnosti jako celku. Čím více se člověk odpoutával od přírody, tím více se rozšiřoval komplex činitelů, který vstupoval do vztahu mezi člověkem a přírodou. Je to především uvědomělá praktická materiální činnost člověka, pomocí níž člověk přizpůsobuje přírodu svým potřebám.

Lidská společnost je tedy produktem přírodního vývoje, ale tento vývoj má kvalitativně zcela jinou úroveň. Tato kvalitativní odlišnost tkví především v tom, že dějinný vývoj probíhá výlučně na základě uvědomělé činnosti společenského subjektu, především na základě materiálně praktické činnosti lidí v podobě lidské práce. Výroba je tedy základem celého společenského bytí. Způsob výroby hmotných statků určuje i stupeň vývoje lidské společnosti, ostatní faktory (tedy i biologické) působí pouze zprostředkovaně, přičemž jejich účinnost je tím menší, čím menší je závislost člověka na ostatní přírodě, to jest čím dokonalejší je způsob výroby materiálních hodnot.

Filosoficko-sociální názory J. Kříženeckého jsou typickým příkladem pro potvrzení Leninovy teze o tom, že živelný, mechanistický materialismus je jedním z hlavních gnoseologických zdrojů idealismu, protože ze složitých přírodních a společenských procesů si vybírá pouze jednu stránku, kterou absolutizuje a odtrhuje od skutečných hmotných jevů.¹⁷ Kříženecký, přes usilovnou snahu se nedokázal vyhnout idealismu. Proto nedokázal vysvětlit jaké síly nutí živočichy i lidi k „dohodám o vzájemné pomoci“, k ústupnosti, či dokonce k sebeobětování apod. Jednostranný, nedialektický přístup k sociálním problémům dovedl J. Kříženeckého, stejně jako všechny předmarxistické materialisty, až k idealismu, kterému se v oblasti biologické vehementně bránil.

¹⁷ Tamtéž, str. 24.

¹⁸ V. I. Lenin, *Izbrannyje sočiněnija* 38, Moskva 1952, str. 360–361.

KŘÍŽENECKÝ'S SOCIAL VIEWS

In spite of that he has devoted major part of his works to the problems of biology, Mr J. Kříženecký is known to the Brno public also for his pedagogical, cultural, philosophical and especially sociological papers.

His moral conviction has been strongly influenced by biologizing sociological theories, but he has firmly parted with the social darwinism, especially with its racial modifications. For the theoretical basis of his social opinions we can search into the theory of heredity of gained properties, which has served him as the initial point for his eugenic and cultural studies. He asserts above all the positive eugenics, he stands up sharply against so called "racial hygiene". His eugenic efforts have led him among the supporters of socialism, but his socialism is a sort of "cultural", socially democratic socialism.

During the later period — at the beginning of the World War II — he writes his best-known sociological study "Struggle for Life and Agreement to Life", in which struggle for life is juxtaposed some abstract idea of "mutual help" among people, which he has raised as the basic principle of human history. Mr J. Kříženecký has failed to understand that the historical development takes place above all on the basis of conscious materially practical activity of people, and that the biological regularities are subject to the regularities of sociology.